

**Jan van Eyck, Małżeństwo Arnolfinich, 1434, olej na desce, 82cm x 60cm,
National Gallery w Londynie**

Jan van Eyck, Portret mężczyzny w czerwonym turbanie (przypuszczalny autoportret artysty), 1433

Jan van Eyck urodził się ok. 1390 w Maaseik (wówczas Maaseyck), niedaleko Maastrich, w dzisiejszej Belgii. Należał do klasy szlacheckiej. Niewiele wiadomo o jego wczesnych latach życia, przez co wokół artysty panuje aura tajemniczości, która dawała i wciąż daje możliwość do tworzenia mitów na jego temat. Miał dwóch braci, Huberta i Lamberta, oraz siostrę Margaretę. Bracia i siostra Jana także byli malarzami, co pozwala snuć domysły o prawdopodobnym szkoleniu w tej dziedzinie potomków przez samego ojca. Karierę artystyczną zaczynał prawdopodobnie od iluminatorstwa. W latach 1422-1424, na zlecenie Jana III Bawarskiego (znanego także jako Jan III Bezlitosny), pracował przy dekoracji zamku hrabiego w Hadze. Rok po tym, w Lille, został nadwornym malarzem Filipa Dobrego, księcia Burgundii. Wtedy po raz pierwszy pojawił się w Brugii. Sprawował tam także funkcję dyplomaty, dzięki której odwiedził Hiszpanię i Portugalię. Było to niecodzienne zjawisko, gdyż w tym czasie artyści nadal traktowani byli jak rzemieślnicy i podporządkowani byli systemowi cechowemu. Był to więc przejaw ogromnego zaufania księcia do van Eycka, który mówił o nim, że posiada nie tylko ogromny talent, ale także wiedzę. Jan van Eyck był człowiekiem wykształconym i odcytanym. Znał łacinę, a w swoich inskrypcjach używał alfabetu greckiego i hebrajskiego, co pozwala na domysły, co do jego klasycznego wykształcenia. W 1428/29 odbył podróż do Portugalii, gdzie stworzył portret infantki Izabeli, córki Jana I. Odwiedził także Królestwo Kastylii,

a w drodze powrotnej dwory włoskie: Genuę, Florencję, Padwę i Wenecję. Około 1431 ożenił się, kupił dom w Brugii i tam prawdopodobnie zorganizował swoją pracownię.

Jan van Eyck, Portret Małgorzaty van Eyck, 1439

O jego żonie Margarecie niewiele wiadomo. Namalował ją w 1439 roku. Po śmierci męża, prawdopodobnie na kilka lat, przejęła prowadzenie pracowni. Dom znajdował się przy dzisiejszej Gouden Handstraat, co nie jest przypadkiem. Miejsce to sprzyjało artyście przez dużą ilość bogatych kupców oraz dużych gospód, wśród których mógł znaleźć potencjalnych klientów. Aż do śmierci w 1441 roku malował słynne portrety oraz panele. W odróżnieniu do nieokreślonej dokładnej daty urodzenia artysty, znamy dzień jego śmierci, ponieważ sławę i poważanie zyskał już za życia. Zmarł 9 lipca 1441 roku w Brugii.

„... Że w swoim warsztacie na kanale Brugii, w blasku świec, wynalazł nową ideę farby olejnej”.

Giorgio Vasari przypisał stworzenie techniki malarstwa olejnego Janowi i Hubertowi van Eyck. Jednak w tym przypadku nie możemy mówić o wynalezieniu, a jedynie o ulepszeniu i rozpowszechnieniu. Sprawili, że farba stała się znacznie cieńsza i wygodniejsza, chętniejsza i łatwiejsza w zarządzaniu. Wysychała też znacznie szybciej, co nie powodowało opóźnień w malowaniu. Ulepszenia pozwalały także na poszerzenie palety barw, jej mocniejsze nasycenie, połysk oraz mocniejszy laserunek, co umożliwiało stworzenie iluzji trójwymiarowości. Technikę olejną stosowano jednak już w XII wieku. Ulepszenia wprowadzone przez braci nie odkryły całkowicie swoich tajemnic. Proces ten stał się rodzajem „tajemnicy państwowej” i nie mógł przekroczyć granic Księstwa Burgundii. Kradzież tej tajemnicy była nawet karana śmiercią. Innowacje te wzmocniły pozycję władcy oraz znaczenie gospodarcze tego regionu, którego kwitnący przemysł został ukazany przez niezrównaną reprezentację faktur odzieży, dywanów, ceramiki.

Małżeństwo Arnolfinich (Jan van Eyck), Krzysztof Rębowski

*Podaję ci rękę małżonko moja
Ja – włoski kupiec z Lukki
po królewsku podaję ci rękę
w ceremonii zaślubin*

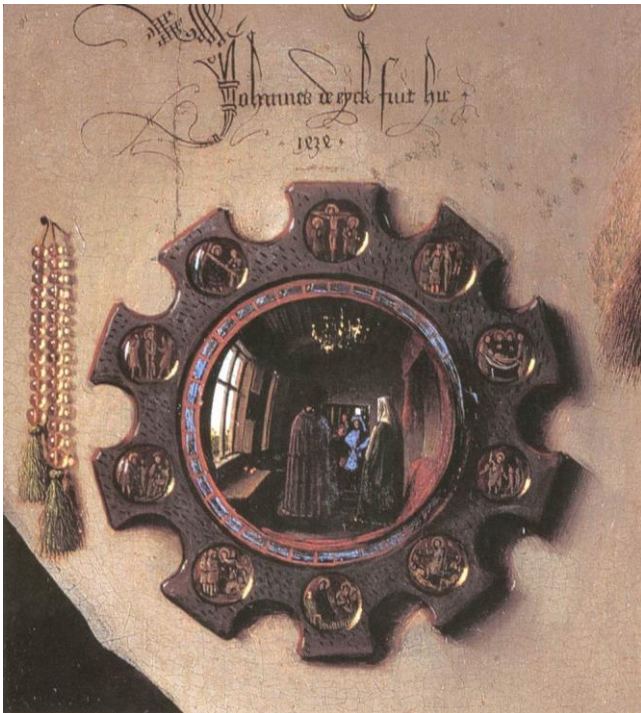
*Szata na tobie brzemienna
doskonałe łożę
w akcie naszego zjednoczenia
po królewsku podaję ci rękę
moja małżonko!*

*Pies otulony wiernością
u stóp swojej pani
uświęcone mieszkanie
jak miłość przed lustrem*

*Świadkowie zapisani
na taśmie zwierciadła
które świadczy przed ludźmi
o naszej przysiędze*

„Małżeństwo Arnolfinich” to obraz stworzony 1434 roku. To portret całopostaciowy, dwuosobowy, we wnętrzu. Stał się on najświetniejszym obrazem małżeńskim w historii. Po raz pierwszy został pokazany szerszej publiczności w 1841 roku w British Institution, a 1843 roku Notional Gallery, gdzie pozostaje do obecnej chwili. Od pierwszej odsłony do dziś wzbudza poruszenie. Dzieło jest przedmiotem wielu interpretacji oraz przepełnione symbolami w sztuce wizualnej. Artysta ukazał na tym przedstawieniu intymną scenę. Jej głównymi bohaterami są Giovanni Arnolfini - kupiec, książęcy szambelan i Giovanna Cenami, pochodząca ze słynnego rodu kupieckiego handlującego luksusowymi towarami. Przedstawienie łoża w komnacie, zwane „Thalamus Virginis” („łożę dziewicy”) było popularnym motywem, w tym czasie, w sztuce niderlandzkiej, głównie przy Zwiastowaniach. W tym przypadku, łożę jest symbolem prokreacji. Przedstawiona komnata w istocie należy do Giovanny o czym świadczą znajdujące się tam elementy, takie jak figurka świętej Małgorzaty - patronki położnic i płodności; miotła - symbol porządku, w odniesieniu do strzeżenia go w małżeństwie (w tradycji uderzano nią pannę młodą na dobry znak zdrowia i płodności); mały terier - zwierzę symbolizujące wierność i oddanie. Panuje między nimi mistyczna aura, która oddziałuje na widza. Ich złączone dłonie mówią nam o wydarzeniu, którego jesteśmy świadkami. Uczestniczymy w świętym sakramencie zaślubin, a sam oblubieniec błogosławi nas - obserwatorów, a także zgromadzonych gości, gestem prawej dłoni. W centralnej części obrazu znajduje się okrągłe lustro. Motyw ten może nasuwać nam na myśl po raz kolejny koneksje obrazu z niemieckimi i niderlandzkimi przedstawieniami Zwiastowania. Maria znajdująca się we wnętrzu mieszczącej, w pełni wyposażonej w atrybuty religijne komnaty,

zostaje nawiedzona przez Archanioła Gabriela. Jednym z tych atrybutów jest właśnie lustro, które jest niejako określeniem samej Marii. Nadaje jej tytuł „Speculum sine macula” („zwierciadło bez skazy”). Dodatkowo, dekoracyjna rama lustra pokazuje sceny z Drogi Krzyżowej. Ogromna ilość tych nawiązań, spaja cały związek i staje się pamiątką, niemym świadkiem, duchowym symbolem tych wydarzeń. Różaniec i wspomniana wcześniej Pasja Chrystusa są także nawiązaniem do wiary, która powinna towarzyszyć małżonkom przez całe życie.

Rzeczywiste odbicie pokazuje dwie postacie, które są naocznymi świadkami tej chwili (jedna z nich, ubrana w błękitne szaty może przywoływać nam na myśl postać z obrazu „Portret mężczyzny z niebieską przyzwoitką” z 1428/30 roku). Sam autor sugeruje swoją obecność napisem „JOHANNES DE EYCK FUIT HIC 1434” („Jan van Eyck był tu” i w domyśle – „lustrem”). Tymimi słowami może nawiązywać do swojej funkcji artysty, który wiernie, niczym odbicie lustrzane, pokazuje w swoich pracach realizm wydarzeń, ale także świadka sakramentu. Elementem świadczącym o tezie sakramentu jest jedna ze świec, która mimo jasnej pory dnia płonie w żyrandolu świecznikowym. Jest to znak obecności samego Boga, jego duchowego błogosławieństwa dla pary. W tym czasie istniała także możliwość wstąpienia w związek małżeński bez obecności kapłana, przy koniecznym posiadaniu świadków. Płonąca świeca może dać nam do zrozumienia, że sam Bóg jest jednym z nich. Także ściągnięte, odrzucone na bok sandały pełnią w obrazie funkcję symbolu. Nawiązują one do słów Boga skierowanych do Mojżesza na Górze Horeb: „Zdejm sandały z nóg gdyż miejsce, na którym stoisz jest święte”. Oznaczają świętość chwili i miejsca, a także czystość. Wspomnieniem z dziejów Starego Testamentu są także znajdujące się po lewej stronie obrazu owoce, które są znakiem pamięci o grzechu pierworodnym. W węższym kontekście są one jednak symbolem zamożności i luksusu.

Kolorystyka obrazu jest niezwykle żywa, szczególnie po prawej stronie przedstawienia. Zestawienie zieleni, czerwieni i błękitu nie gryzie się ze sobą, a co więcej pozostawia przyjemne odczucia, przy połączeniu tych odcieni barw. Druga część obrazu (szczególnie strój Arnolfiniego) jest bardziej stonowana kolorystycznie. Ciemne barwy nie pokazują tak dokładnie, jak te jasne, faktury materiału. Van Eyckowi nie można zarzucić braku dbałości o wygląd i pokazanie struktury materiałów. Świetnie rozwiązuje ukazanie elementów futrzastych (przy obu strojach, a także na zwierzęciu), metalowych (żyrandol), a także drewnianych (sandały, okiennice). Odbiór wrażeniowości jest także naturalny, np. w przypadku długich poł sukni, które pozwalają na wyobrażenie sobie ich dużego ciężaru. Podciągnięte w charakterystyczny sposób dają wrażenie brzemienności kobiety. Gra światła i cienia na obrazie nie jest agresywna. Postacie oraz elementy wnętrza oświetlone są za pomocą jednego, naturalnego źródła światła. Mocniejszy cień, spowodowany nakryciem głowy, widoczny jest jedynie na twarzy mężczyzny, a także na łożu, z powodu zasłonięcia źródła światła przez kobietę. Nie tworzy on jednak wrażenia ciemnej plamy pojawiającej się np. przy obrazach ze sztucznym oświetleniem (odwołanie do silnego światłocienia w obrazie El Greco „Chłopiec rozniecający żar” z okresu rzymskiego).

Podsumowując, Jan van Eyck od początku, poprzez swój życiorys, potem przez swoją twórczość, aż do samej śmierci, jest dla nas postacią zagadkową. Również te najbardziej znane i zbadane obrazy pozwalają na stworzenie nowych tez. Jego dzieła przepełnione symboliką oraz realizm przedstawień są inspiracją dla wielu późniejszych pokoleń związanych z różnymi dziedzinami sztuki. Swoją całą twórczością buduje swego rodzaju traktat o malarstwie. Jest on próbą manifestacji czym powinna być sztuka. Jest on przedstawicielem nurtu *devotio moderna* i przez swoją sztukę dążył do odnowienia wiary. Jego „pozornie” intuicyjnej zdolności wprowadzania perspektywy mogli zazdrościć mu sami Włosi, którzy wykonywali tę czynność za pomocą sztywnej metody matematycznej. Niezaprzeczalnie był dobrym obserwatorem, inteligentnym człowiekiem oraz świetnym artystą.

BIBLIOGRAFIAⁱ

1. Jan van Eyck „Małżeństwo Arnolfinich”, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/jan-van-eyck-malzenstwo-arnolfinich/>
2. Van Eyck's Arnolfini Portrait | National Gallery, <https://www.youtube.com/watch?v=wM6d9BOj4Ww>
3. Jan van Eyck - biografia i malarstwo artysty z gatunku północnego renesansu - Art Challenge. Jan van Eyck: malarstwo i biografia, <https://moscsp.ru/pl/yan-van-eik-biografiya-i-kartiny-hudozhnika-v-zhanre-severnoe-vozrozhdenie.html>
4. Jan Van Eyck: mysterie, mythe en mens, <https://historiek.net/jan-van-eyck-mysterie-mythe-en-mens/132159/>
5. Jan van Eyck, https://pl.gaz.wiki/wiki/Jan_van_Eyck#Life_and_career
6. „Tak, jak tylko potrafię.” Jak skromny Jan van Eyck zrewolucjonizował malarstwo, <https://niezlasztuka.net/o-sztuce/jan-van-eyck-rewolucja-w-malarstwie/>
7. JAN VAN EYCK - ODŹWIERNY RENESANSU, <https://twoja-sztuka.pl/Jan-van-Eyck-odzwierny-renesansu-blog-pol-1591548886.html>
8. Z bliska: Putin, pies i inne symbole, czyli „Małżeństwo Arnolfinich” van Eycka, <https://www.laminerva.pl/2016/04/malzenstwoarnolfinich.html>
9. Magdalena Wdowiak, 2014, Epitalamium mistyczne w Komentarzu do Pieśni nad Pieśniami Orygenes, <https://www.ejournals.eu/pliki/art/4961/>
10. Krzysztof Rębowski, Małżeństwo Arnolfinich (Jan van Eyck), <http://naszapoezja.pl/category/krzysztof-rebowski/page/15/>